

I. Zagriychuk

SPIRITUAL CULTURE: THE PROBLEM OF SELF-DETERMINATION

In the article the essence of spiritual culture and its objective, practical genesis are analyzed, the difference between proper spiritual culture and forms of its occurrence are examined. In the light of spiritual culture the freedom and traditions are analyzed as important constituents of human existence. Self-determination of spiritual culture is introduced as a permanent process which is realized by means of constant opposition between spiritual and material, their adjusting to each other.

Key words: spiritual culture, self-determination, occupation, human world, substantiality, universe, integrity, structure, tradition, freedom.

© I. Загріичук

Надійшла до редакції 23.04.2009

УДК 141.7 : 316.42

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНФРАСТРУКТУРИ
СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ
СУСПІЛЬСТВІ****ІВАН ЧОРНОМОРДЕНКО,***доктор філософських наук, професор**Київського національного університету будівництва і архітектури***ІВАННА ТКАЧ,***аспірант кафедри філософії**Київського національного університету будівництва і архітектури*

У статті досліджується питання трансформації структури соціальної роботи в умовах інформаційного суспільства знань. Показано, що сьогодні соціальна робота виступає інструментом цілісного впливу на людину та є специфічним видом її виробничої діяльності. Визначено, що сучасними базовими пріоритетами соціальної роботи є формування певного рівня соціальної культури особи, стандартизація соціальних послуг, формування ідеалів соціального розвитку, створення соціальної держави.

Ключові слова: соціальна робота, соціальна інфраструктура, інформаційне суспільство, негачія, соціум, клієнт, девіант.

Постановка проблеми. Традиційно соціальна робота з населенням проводилась і проводиться незалежно від місця тієї чи іншої країни у світовому співтоваристві, але вона відрізняється не лише своїм змістом, але й спрямованістю та елементами інфраструктури. На теренах України функціонує така соціальна інституція, як галузеве міністерство - Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту. Воно забезпечує реалізацію стратегії розвитку державної молодіжної політики та розробку інновацій. В інших країнах світу, зокрема Росії, Білорусії, Польщі, Канаді, управління соціальною роботою здійснюється або через систему освітніх закладів та установ, або через місцеві муніципалі-

тети на підставі державного замовлення.

Розглядаючи соціальну роботу як самостійний динамічний вид діяльності, яка затвердилася в нашій державі в середині 90-х років ХХ-го сторіччя формуємо питання щодо трансформації її інфраструктури відповідно до запитів сьогодення. Цей процес потребує всебічного наукового осмислення, у тому числі й філософського обґрунтування трансформації інфраструктури соціальної роботи на підставі системного підходу з тим, аби змінити не лише зміст, але й спрямованість соціальної роботи.

Аналіз досліджень і публікацій. Провідні вчені нашої держави - філософи, історики, педагоги, психологи, інші фахівці беруть активну участь у науко-

№ 4 (95) червень 2009 р.

вих дослідженнях соціальної роботи. В. П. Андрущенко, М. І. Михальченко, В. П. Бех, І. В. Козубовська, М. П. Лукашевич, І. І. Мигович, І. Д. Зверева та інші науковці, праці яких відомі за межами України, зробили значний внесок у розвиток теоретичного обґрунтування необхідності функціонування системи соціальних закладів в період трансформації соціально-економічного устрою держави. У результаті дослідження різних концепцій і підходів соціальної роботи вони визначають як надання підтримки, соціальний захист людей і певний контролюючий вплив на них, налагодження складних суб'єктно-об'єктних стосунків, у яких домінує опертя на творчі сили і здібності індивіда [2].

Ґрунтовний аналіз сучасних теорій суспільного розвитку здійснив Ф. Уебстер у праці "Теорії інформаційного суспільства" [7]. Він переосмислив найбільш відомі й авторитетні соціально-філософські, соціологічні, культурологічні теорії, автори яких хоч деякою мірою торкалися проблеми формування інформаційного суспільства та визначення змін в ньому.

Сучасний український філософ Л. Г. Дротянко порівняв соціально-філософські концепції, які характеризують сучасний етап суспільного розвитку, визначивши спільні та відмінні риси інформаційного суспільства й культури постмодернізму [6].

Разом із тим, дослідження соціальної роботи в контексті інформаційного суспільства, зокрема філософський аналіз доцільності функціонування та розвитку цього виду громадських послуг, є новим полем філософської рефлексії.

Мета статті - визначити базові пріоритети соціальної роботи в нових суспільно-культурних відносинах, проаналізувавши попередньо основні шляхи й напрямки її трансформації.

Виклад основного матеріалу. Давно відомо, що одним із критеріїв рівня розвитку будь якого суспільства є той факт, як у цьому суспільстві ставляться до інвалідів, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківської опіки, жертв насильства та інших категорій населення, які потребують соціальної підтримки. Тоді рівень, стратегія і зміст соціальної роботи певною мірою визначають (відображають) рівень культури й у майбутньому, тобто суспільство потрібно вибудувати таким, до якого ми прагнемо.

Сучасне українське суспільство має розгалужену систему надання соціальної допомоги населенню. Та все ж існуюча система соціальних інституцій працює лише на задоволення, на все зростаючий рівень потреб соціально незахищених верств населення, тобто на подолання соціальних негачій. Тому, на нашу думку, існує нагальна потреба трансформації інфраструктури системи соціальної роботи, яка буде працювати не стільки на задоволення потреб девіантів, скільки на запобігання соціальним негачіям.

Останнім часом, ураховуючи проблеми, зумовлені трансформацією українського суспільства (ідеться про процес формування інформаційного (знанневого) суспільства), усе більш актуальною стає проблема соціокультурного розвитку особистості, особливо тієї, яка потребує соціальної допомоги. Починаючи з 1992 року й дотепер Верховною Радою України було створено цілу низку законів [1] щодо реалізації державної молодіжної політики, а точніше правові засади для здійснення широкомасштабної адресної соціальної роботи.

Саме завдяки цим нормативним актам якісно й ефективно функціонує достатньо структурована мережа державних соціальних інституцій, які надають безоплатну соціальну допомогу, а саме: соціально-психологічні, юридичні, інформаційні, соціально-медичні, соціально-педагогічні послуги тощо.

Пошуку шляхів трансформації інфраструктури соціальної роботи має, на нашу думку, передувати аналіз історії її становлення та розвитку.

Із прийняттям християнства, у період церковної доброчинності, допомога розглядалася як звичайна благодійність, релігійний обов'язок віруючого, як система гуманітарних послуг нужденним [3, с. 9]. І тільки в ХХІ столітті соціальна робота визнана в усьому світі як професія, яка потребує спеціальної підготовки й завдяки якій кожна людина має себе відчувати активним членом суспільства.

Соціальна робота відрізняється від філантропії, доброчинності, меценатства та інших подібних видів діяльності, оскільки передбачає не тільки й не стільки допомогу людині у вирішенні її повсякденних проблем, але й розвиває, виховує, указує на пошук власних ресурсів, розвиток умінь та навичок самопомоги, самоорганізації та, зрештою, самореалізації.

У процесі розвитку соціальної підтримки на наших теренах, дослідники історії виділяють два етапи. Перший бере початок із часу хрещення Русі й продовжується до другої половини ХІІ століття (період поширення християнства в Київській Русі) - утворення князівств і поширення християнства на східнослов'янських землях.

Другий етап - друга половина ХІІ століття - ХІІІ століття. У цей час відбувається поступове злиття доброчинних функцій князя із церковно-монастирськими формами опіки.

Але княжа благодійність у Давній Русі не переступала меж приватної опіки. Вона ґрунтувалася на особистому бажанні князів, була спорадичною, тобто не мала чіткої системи.

ХV-ХVІІ століття (епоха українського Відродження) в історії соціальної роботи - це період церковно-державної благодійності. Він характеризується розвитком при монастирях різного роду ремесел, садівництва, городництва, наданням притулку й допомоги старим людям, у тому числі й потерпілим від стихійного лиха.

ХVІІ-ХVІІІ століття ввійшли в історію соціальної роботи як період взаємодії і взаємозалежності людини, суспільства і навколишнього середовища. У цей період розпочинається теоретичне обґрунтування практики соціальної допомоги, зокрема формується й розвиваються соціологічні вчення про людину і суспільство, формуються вимоги та потреби реформування наявних суспільних відносин. Його ще можна назвати державним, оскільки домінує державна освіта, а не народна, де "державність, професійність і становість - це трійця єдиносущна і неподільна" [4, с. 19].

На початку ХІХ століття соціально-філософська думка підійшла до усвідомлення соціальної природи людської особистості, що проявилось у потужному рухові "декабристів" - прибічників соціально-філософської "ідеї людини". Тоді ж у соціальній науці уперше була зроблена спроба проаналізувати проблему змісту і цілей існування суспільства.

У ХХ столітті з'являється новий напрям у соц-

іальній роботі - антрополого-гуманістичний, засновником якого був німецький професор П. Наторп [5], який ініціював ідею організації соціальної школи на основі інтеграції виховних сил суспільства.

У Росії одним із найбільш відомих прихильників антрополого-гуманістичного напрямку був П. П. Блонський. Він довів, що мета виховання не може бути чимось зовнішнім, авторитарно заданим, а має виходити з генезису природи людини і розвивати природні потенції підростаючого покоління.

Пізніше своє бачення ролі соціального середовища як педагогічного фактора в соціальному становленні особистості висвітлює А. С. Макаренко в ряді своїх праць. Теорія А. С. Макаренка базувалася на ідеї педагогізації середовища й силі впливу колективу на людину. У 20-х роках ХХ століття він простежив ідею необхідності створення груп самодопомоги, тим самим намагаючись довести чи показати, що праця для кожної людини є не лише обов'язок перед суспільством, але й можливість самореалізації.

У 20-30-ті роки ХХ століття сформувалися основні ідеї вітчизняної педагогіки середовища, яка розглядає людину в середовищі її буття як відкрити систему, що постійно змінюється й передбачає єдність соціалізації, виховання та розвитку в цілісному процесі формування особистості, її самореалізації.

Послідовником цієї теорії в 40-ві - 60-ті роки ХХ століття був В. О. Сухомлинський, який на той час надавав пріоритет інтелектуальному розвитку, а виховання розглядав із позиції суспільних інтересів. Як педагог-гуманіст В. О. Сухомлинський надавав величезного значення розвитку індивідуальних особливостей кожної особистості.

60-ті роки ХХ століття стали періодом накопичення емпіричного досвіду, появи в суспільстві фахівців, які орієнтували на організацію соціально-педагогічної роботи в соціумі. Перші такі фахівці з'явилися в галузі соціального виховання.

На межі 70-80-х років ХХ сторіччя сформувався новий період, що характеризується розвитком розгалуженої мережі різноманітних комплексів, це була спроба цілеспрямованого набуття соціально-педагогічного досвіду, але розвиток системи соціальної роботи продовжував стримуватися організаційною, кадровою, фінансово-ресурсною незабезпеченістю.

Саме тому школа майже два десятиліття намагалася формувати взаємовідносини дорослих і дітей у соціумі, організувати дозвілля у відкритому середовищі. Така сама ситуація спостерігалася і в охороні здоров'я, і в органах міліції.

До кінця 80-х років ХХ ст. було створено всі необхідні передумови для переходу від окремих елементів передового досвіду соціальної роботи до державного рівня вирішення проблем, створення центральної системи служб соціальної допомоги (ЦССМ) населенню з розгалуженою інфраструктурою й відповідним кадровим забезпеченням.

Становлення та розвиток ЦССМ у вже незалежній Україні можна умовно поділити на такі періоди:

1992-1993 роки - період формування та становлення системи ЦССМ;

1994-1997 роки - пошук та розробка специфічних для соціальної роботи методів та форм діяльності;

1998-2000 роки - подальша розбудова змісту і форм соціальної роботи. Моніторинг діяльності си-

стеми центрів соціальної допомоги;

2001-2003(4) роки - перехід системи центрів ССМ у нову якість шляхом модернізації діючої системи, систематизації методологічної бази надання соціальних послуг населенню, виділення ролі соціального працівника;

2004(5)-2007 роки - створення комплексного підходу у вирішенні соціальних проблем населення - робота міжгалузевих команд, нормативно-правових документів, які регулюють таку спільну діяльність. Створення системи спеціалізованих формувань, розширення діяльності на різновікові групи населення.

У 2008 році розпочато пошуки шляхів реформування системи центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, активізацію соціальної роботи в громаді. Створюються комунальні соціальні заклади з юридичним статусом, розробляються мінімальні соціальні стандарти.

Кінець 2008 року - затверджено Стратегію розвитку системи соціальних послуг для сім'ї, дітей та молоді на 2009 - 2014 роки (наказ профільного Міністерства сім'ї молоді та спорту від 04.11.2008 року № 4414), метою якої є підвищення якості та доступності професійних соціальних послуг безпосередньо в громадах.

Таким чином, аналіз шляхів розвитку соціальної роботи в Україні (території і державі) показує, що соціальна робота є специфічним видом професійної діяльності. Специфіка його пов'язана з предметом праці - соціальними взаємовідносинами, - а отже, "процесом творення і відтворення особистості людини" [8].

У нових умовах інформаційного суспільства, що стосуються сфери зайнятості працівників, ролі інформації й інтелекту, психології особи [9], значення соціальної роботи помітно посилюється. Так, індивід, який потрапив у важкі життєві обставини або знаходиться в них від народження, має соціалізуватися, тобто сформувати в себе певний рівень соціальної культури. Іншими об'єктами зусиль соціального працівника є окрема родина як джерело відтворення родового життя, професійні та громадські колективи людей.

Сьогодні в Україні, незважаючи на значний підготовчий організаційно-законодавчий процес, зроблено лише перші кроки з розбудови ефективної системи соціальної роботи, оскільки вона ще недостатньо забезпечена кваліфікованими кадрами, матеріальними ресурсами та інформаційними засобами. Так, до соціальної роботи залучаються десятки тисяч професійних працівників соціальної сфери, яких готують понад 35 вищих навчальних закладів. Але дедалі частіше існуюча система соціальних інституцій потребує створення нових елементів соціальної інфраструктури та підготовки соціальних працівників, які б відповідали "новим" потребам, що склалися. Зокрема, можна назвати такий вид соціальних потреб, як ВІЛ/СНІД (йдеться не лише про ВІЛ-інфікованих, що контактують із соціальними працівниками, але і тих, серед яких проходить їхнє життя - трудовий колектив, сім'я, друзі, оточення тощо). Особливої кваліфікації для надання соціальної допомоги мають бути соціальні працівники, що надають допомогу достроково звільненим та їх оточенню або ж особам, які відбувають покарання в альтернативній формі без позбавлення волі, а також тим, хто щойно повернувся з місць позбавлен-

ня волі.

"Недопрацьовки" держави в галузі соціальної роботи частково ліквідують громадські організації, працівники яких мають досвід роботи, але не мають спеціальної освіти для здійснення соціальної роботи з кризовою категорією населення. Але про ефективну співпрацю на цьому полі між громадськими організаціями й державою сьогодні говорити зарано, оскільки нерозвиненість громадянського суспільства автоматично стримує розвиток системи соціальної роботи - немає зворотного впливу громадянського суспільства на розбудову системи соціальної роботи. У свою чергу, зусилля держави гаються незрілим громадянським суспільством, яке забирає її енергію та державні ресурси й орієнтує їх на відтворення інших елементів громадянського суспільства, наприклад, середнього класу та національної еліти.

Висновки

1. Розглянуті етапи історичної еволюції понять "соціальна допомога" і "соціальна робота" засвідчили їх тяглість та показали ментальну схильність українців до надання різного виду допомоги особам, що опинилися в кризових ситуаціях. Показано, що сьогодні соціальна робота виступає інструментом цілісного впливу на людину та є специфічним видом її виробничої діяльності, що обумовлюється рівнем науково-технічного прогресу. Останній факт потребує додаткових теоретичних досліджень соціальних відносин в інформаційному суспільстві, де суттєво змінилися соціальні пріоритети й цінності.

2. Об'єктами соціальної роботи сьогодні в Україні є передусім конкретна особа та менше - окрема родина. Разом і тим, заслуговують на увагу соціальних працівників також угруповання індивідів у вигляді професійних та громадських колективів, оскільки вони також є джерелом відтворення соціалізованих індивідів.

3. Базовими пріоритетами соціальної роботи в нових суспільно-культурних взаємовідносинах слід

визначити формування певного рівня соціальної культури особи, а також стандартизацію соціальних послуг, визначення ідеалів соціального розвитку, створення соціальної держави. Лише за цих умов можливе ефективне функціонування системи соціальної роботи, що буде однаково потужно підтримуватися і державою, і громадянським суспільством.

ЛІТЕРАТУРА:

1. www.rada.gov.ua
2. Соціальна робота: Короткий енциклопедичний словник / [авторський колектив: Андрущенко В. П., Бех В. П., Козубовська І. В., Лукашевич М. П., Минович І. І.] // Соціальна робота. Книга 4. - К.: ДЦССМ, 2002. - 536 с.
3. Соціальна робота: [навчальний посібник] / [Андрущенко В. П., Бех В. П., Лукашевич М. П., Минович І. І., Михальченко М. І. та інші.] - Книга II. - К.: ДЦССМ, 2002 - 400 с.
4. Толстоухова С. В. Історичні та соціокультурні передумови становлення і розвитку системи соціальних служб для молоді / С. В. Толстоухова // Соціальна робота в Україні на початку XXI століття: проблеми теорії і практики: матеріали доповідей на Міжнародній науково-практичній конференції 29-31 жовтня 2002 року. - К., 2002. - 274 с.
5. Наторп П. Социальная педагогика. Теория воспитания воли на основе общности / П. Наторп. - СПб, 1911. - 314 с.
6. Дротянко Л. Г. Концепції інформаційного суспільства та культури постмодернізму компаративний аналіз / Л. Г. Дротянко // Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць. - № 2 (4). - К.: НАУ, 2006. - 224 с.
7. Узбстер Ф. Теории информационного общества / Ф. Узбстер. - М.: Аспект Пресс, 2004.- 400 с.
8. Горпинич О. В. Соціальна робота як фактор формування громадянського суспільства 2005 року: автореф. Дис на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук: 09.00.03 / О. В. Горпинич; Ін-т вищ. освіти АПН України. - К., 2005. - 18 с.
9. Фукуяма Ф. Великий разрыв / Ф. Фукуяма. - М.: Изд-во АСТ, 2003. - 474 с.
10. Ткач І. Я. Соціальна робота як об'єкт філософування / І. Я. Ткач // Мультиверсум. Філософський альманах: 36. наук. праць [Гол. ред. В. В. Лях]. - Вип. 79. - К., 2009. - 255 с.

I. Chornomordenko, I. Tkach

TRANSFORMATION OF SOCIAL WORK INFRASTRUCTURE IN INFORMATION SOCIETY

In the article the question of transformation of structure of social work is probed in the conditions of informative society of knowledges. It is shown that today social work comes forward the instrument of integral influence on a man and is a specific kind of production activity. Certainly that modern base priorities of social work is forming of certain level of social culture of person, standardization of social services, forming of ideals of social development, creation of the social state.

Keywords: social work, social infrastructure, informative society, negaciya socium, client, deviant.

© І. Чорноморденко, І.Ткач
Надійшла до редакції 08.03.2009

№ 4 (95) червень 2009 р.